

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 25.07.2024
Kabul Tarihi : 10.10.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1522022>

YAŞAR KEMAL'İN ROMANLARINDA İNSAN HAKLARI VE BÜROKRATİK YOZLAŞMA*

Nurullah ULUTAŞ¹

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Yaşar Kemal'in romanlarında insan hakları ve bürokratik yozlaşmayı nasıl işlediğini ortaya koymaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden metin / doküman analizi tercih edilmiştir. Yazarın *Akçasazın Ağaları*, *Kimsecik*, *Dağın Öte Yüzü* ve *Bir Ada Hikâyesi* adlı roman serisi odak olmak üzere yazarın romanlarında ve düşünce yazılarında bu konuya yaklaşımı ele alınacaktır. Modern Devlet anlayışı, Demokratik İnsan Hakları ve sağlam bir kamu yönetimine dayanır. Bürokrasi; Max Weber'in temellerini attığı ve genellikle Devlet erkinin yürütmeye ilişkin işlemleri yerine getiren kamu örgütlerindeki olumsuzlukları çağrıştıran amaçlı kullanılmaktadır. Devlet yapısında bürokratik problemler, başka problemlere de yol açmaktadır. İnsan haklarını her düzlemde dile getiren Yaşar Kemal, evrensel konuları eserlerine taşıyan ve romanları 50'den fazla dile çevrilmiş, birkaç defa Nobel'e aday gösterilmiş Cumhuriyet Dönemi romancılarımızdan biri olarak bazı romanlarında bürokratik yozlaşmayı eleştirir. Yazar, romanlarında Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde 29 Ekim 1923 tarihinde sağlam ilkeler üzerine bina edilen Türkiye Cumhuriyeti devletinde yanlış uygulamalar sonucunda bürokratik sorunlar ve insan hakları ihlallerinin yaşandığını anlatmaya çalışır. Yazar, ülkemizdeki birçok olumsuzluğun temelinde bürokratik yozlaşmanın yattığını söyler. Her ne kadar Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti devletini demokratik, insan hak ve özgürlüklerine saygı, kadın – erkek eşitliğinin olduğu, hiçbir sınıfın üstünlüğüne dayanmayan, halkın can ve mal güvenliğinin garanti altında olduğu, adil, şeffaf ve ekonomik olarak güçlü ilkeler üzerine kurmayı amaçlasa da sonraki dönemlerde iktidarların bu ilkelerden saptığı görülür. İktidarın uzantısı olan bürokratların bu ilkelerden uzaklaşması toplum içinde adaletsizliğe ve ekonomik olarak halkın yoksullaşmasına yol açar. İktidara yakın sınıflar, maddi olarak zenginleşirken sıradan insanlar yoksullaşır. Yaşar Kemal, rüşvet ve yolsuzluk yüzünden sıradan halkın hakkı olan bazı imkânların imtiyazlı sınıflara verildiği de romanlarda eleştirilir. Birçok romanında insan hakları ihlallerine değinen Yaşar Kemal, yoksulluğun insana yakışmadığının ve bir insanın karnını doyurmasının en doğal hakkı olduğunun altını çizer. Bu çalışmada Yaşar Kemal'in romanlarında insan hakları ve bürokratik yozlaşmayı nasıl işlediği analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yaşar Kemal, Türk Romanı, Bürokratik Yozlaşma, İnsan Hakları, Kamu Düzeni.

* Bu makale, 16-18 Mayıs 2024 tarihleri arasında Munzur Üniversitesi'nde düzenlenen 24. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu (KAYFOR24) adlı sempozyumda sunulan bildirinin genişletilmesiyle oluşturulmuştur.

¹ Prof. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nulutas@beu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1447-3736>

Article Type : Research Article
Date Received : 25.07.2024
Date Accepted : 10.10.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1522022>

HUMAN RIGHTS AND BUREAUCRATIC CORRUPTION IN YAŞAR KEMAL'S NOVELS

Nurullah ULUTAŞ¹

ABSTRACT

This study aims to reveal how Yaşar Kemal handles human rights and bureaucratic corruption in his novels. In the study, text/document analysis was preferred as a qualitative research method. This study will examine the author's approach to this subject in his novels and opinion pieces, focusing on the novel series Akçasazın Ağaları, Kimsecik, Dağın Öte Yüzü and Bir Ada Hikâyesi. The modern understanding of the state is based on democratic human rights and solid public administration. Bureaucracy, on the other hand, is generally used to evoke the negativities in public organisations that Max Weber laid the foundations for and that carry out the executive processes of the state power. Bureaucratic problems in the state structure also lead to some other problems. Yaşar Kemal, who always voices human rights, criticises bureaucratic corruption in some of his novels as he is one of our Republic Era novelists who carries universal issues into his works and whose novels have been translated into more than 50 languages and nominated for the Nobel Prize several times. In his novels, the author tries to explain that the Republic of Turkey, which was founded on solid principles under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk on October 29, 1923, experienced bureaucratic problems and human rights violations as a result of incorrect practices. The author says that bureaucratic corruption is the basis of many negativities in our country. Although Mustafa Kemal Atatürk aimed to establish the Republic of Turkey on democratic, fair, transparent and economically strong principles that respected human rights and freedoms, where there was equality between men and women, where no class was superior, where the security of life and property of the people was guaranteed, it is seen that the governments in the following periods deviated from these principles. The departure of bureaucrats, who are extensions of the government, from these principles leads to injustice in society and the economic impoverishment of the people. The more the classes that have close relations with the government are materially richer, the more the ordinary people are poorer. Yaşar Kemal also criticizes in his novels that some opportunities that are the rights of ordinary people are given to the privileged classes due to bribery and corruption. Yaşar Kemal, who touches upon human rights violations in many of his novels, emphasizes that poverty does not suit a person and that it is his most natural right to eat to live. Therefore, this study will analyse how Yaşar Kemal deals with human rights and bureaucratic corruption in his novels.

Keywords: Yaşar Kemal, Turkish Novel, Bureaucratic Corruption, Human Rights, Public Order.

¹ Prof. Dr., Bitlis Eren University, Faculty of Science and Literature, Department of Turkish Language and Literature, nulutas@beu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1447-3736>

1. GİRİŞ

Bürokrasi, 18. yüzyılda Fransa’da ortaya çıkan ve memurların egemenliğini karşılayan bir kavramdır. Bu kavram üzerine ilk çalışmaları Weber yapar. Ona göre kamu bürokrasi, modern devlet sistemlerinde çok etkili bir mekanizma olarak yönetimi etkiler. (Doğan, 2017, ss. 201-220) Bir devlette hükümet hangi yönetim politikasını benimserse benimsesin bürokratik engellerle karşılaşabilir. Bu bağlamda iktidara gelen hükümetler, işe önce bürokratları değiştirmekle başlar. Kendi ideolojik programını destekleyen bürokratları kilit noktalara yerleştiren hükümetler, karşılaşacağı engelleri asgari düzeye indirmenin hesaplarını yapar. Bu bağlamda siyasal sistemin değişkenleri kamu bürokrasilerinin örgütlenme ve etkinlik biçimlerini belirler (Heper vd., s. 127). Demokratik ilkeleri savunan ülkelerde bürokrasinin tarafsız olup olmaması ekseninde yapılan tartışmalar, felsefi ve etik birtakım değerlerle tanımlansa da bürokrasinin hükümetin politikalarıyla uyumlu çalışması gerektiğini savunan görüş ağır basmaktadır. (Ün, 2021, s. 19-28) Bürokrasi alanında ilk ve önemli çalışmalar yürüten Max Weber, bürokrasiyi disiplin ve gayrişahsilik ilkeleriyle ilişkilendirip işbölümü, ast üst ilişkisi, yazılı kurallara dayalı resmi bir yapı olarak tanımlar (Eryılmaz, 2015, s. 37-38).

Bürokrasiyi, vatandaşa sunulan hizmetlerde işlerin yokuşa sürülmesi ve örgütlerdeki hantal işleyiş olarak gören anlayışın aksine Weber, organizasyon yapısı olarak açıklar. Bürokrasinin örgütün işbölümü, hiyerarşik düzen, yasal yetki alanı gibi özellikleri içeren “yapısal” yönü ile örgütte işlerin yürütülmesine ilişkin usul ve kuralları içeren “işlevsel” yönü olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Sağlam adil, şeffaf ve kurumsal yapılarıyla halka hizmetin esas olduğu devlet sisteminde insanlar, genellikle mutlu ve özgür bir şekilde yaşarken bu ilkelere uzak devletlerde insanlar mutsuzdur. Bürokrasinin yapısal sorunları, merkeziyetçilik, örgütsel büyüme, yönetimde gizlilik ve dışa kapalılık, tutuculuk ve değişime ayak uydurmama olarak sıralanırken; işlevsel sorunları kuralcılık ve sorumluluktan kaçma, yönetimde siyasallaşma araçlar yoluyla işlemleri yürütme, yolsuzluk, rüşvet, zimmet, irtikâp ve kayırmacılık olarak göze çarpar. (Eryılmaz, 2015, s. 217). Ülkemizde devlet yapısında yıllardan beridir bürokrasinin tarafsızlık ilkesine sadık kalmaması, demokrasi ve insan hakları alanında da bazı problemleri ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal kültürün siyaset aracılığıyla bürokratik kültürü oluşturduğu göz önüne alındığında bu hiyerarşinin sağlam temeller üzerine oturtulmasının gerekliliği daha iyi anlaşılacaktır.

Yaşar Kemal’in *Akçasazın Ağaları (Demirciler Çarşısı Cinayeti ve Yusufçuk Yusuf)*, *Kimsecik - 1 (Yağmurcuk Kuşu)*, *Kimsecik -2 (Kale Kapısı)* ve *Kimsecik -3 (Kanın Sesi)*, *Dağın Öte Yüzü (Ortadirek, Yer Demir Gök Bakır ve Ölmez Otu ve Bir Ada Hikâyesi (Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Karıncanın Su İçtiği, Tan Yeri Horozları ve Çıplak Deniz Çıplak Ada)* adlı roman serileri çalışmamızın odak noktasını oluşturmakta olup bu romanlarda yazarın bürokratik yozlaşmayı nasıl ele aldığı analiz edilecektir.

2. BÜROKRATLARIN DEVLET ARAZİLERİNE EL KOYMASI VEYA BU ARAZİLERİ BAŞKASINA SATMASI

Yaşar Kemal’in *Kimsecik 1 (Yağmurcuk Kuşu)* (Yaşar Kemal, 2013), babasının yetiştirmesi olan Yusuf adlı kişi tarafından öldürülmesi olayı üzerine kurgulanmış bir romandır. *Kimsecik* serisinin ilk romanı olan *Yağmurcuk Kuşu*, 1980 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilir. Romanda Yaşar Kemal, İlahi bakış açısıyla kendi yaşam öyküsünü anlatmaya çalışır. Bu anlatışta babası Sadık Bey’in adı İsmail Ağa, babasını öldüren Yusuf’un adı Salman ve kendi adı da Mustafa olarak kurgulanır. Roman, genel itibarıyla 1915 yılında yaşanan Sarıkamış yenilgisinden 1930’lu yıllara kadar geçen 15 yıllık süreci ele alır. Yazar, bu romanında Arif Saim Bey adlı milletvekili üzerinden politik kirlenmeyi işler. Mustafa Kemal’in yakın arkadaşı olan Arif Saim Bey adlı bir milletvekili politik gücünü de kullanarak devlete ait bazı arazileri ortaklı olarak İsmail Ağa’nın satın almasını teklif eder. Arsaların tapusu İsmail Ağa’nın üzerine olacak ama Arif Saim Bey de bu arazilerin gizli ortağı olacaktır: “Paşa bize güveniyor ve bizi seviyor. Onun için de biz bundan faydalanmalıyız. Sana geldim ki şu Panosyanın çiftliğini hazedenden birlikte alalım diye. (...) 'Tapusu senin üstünde olacak. Sebebi de benim daha büyük bir çiftliğim var aşağıda, verimli, Paşa bunu biliyor. Duydu da ses çıkarmadı, nasıl aldın, nereden buldun demedi. Bir çiftlik de Kozan üstünden alacağım, Kozan Hazinesi de onu askıya çıkardı, onu da benim adıma Büküoğlu alacak. (...) zamanı gelince, (...) çiftliğin yarısının tapusunu sen benim üstüme devredeceksin.” (*Yağmurcuk Kuşu*, ss. 154-155)

Bu teklifi kabul eden ve devlete ait arsaları Arif Saim Bey’in yardımıyla satın alan İsmail Ağa, kısa sürede çok zenginleşir ve bölgenin ileri gelenleriyle yakın ilişkiler kurmaya başlar. İsmail Ağa’nın öldürülmesinden sonra Arif Saim Bey, arazilerin tümünü onun karısından geri alır.

Yaşar Kemal’in romanlarının hemen tümünde anlattığı olaylar bizzat yaşadığı veya gözlemlediği olaylardır. Benzer olay babasının başından geçer. Van’dan Kadırlı’ye göç ettikleri dönemde Kadırlı’de Karamüftüoğlu Arif Bey İskan Komisyonu Başkanı babası Sadık Bey’e büyük bir konak ve arsa tahsis eder, babası Ermenilerden kalan bu konağı etik olmayacağı gerekçesiyle reddeder. (Yaşar Kemal, 1994, s. 30), Romandaki Arif Saim Bey karakteri, yazara muhtemelen buradan çağrışım yapar. Yazar, yukarıda aktardığımız olayın benzerini gerçek hayatında da yaşar. Yaşadığı dönemde Kadırlı ilçesinde devlet arazilerinin işgaline karşı direnen bir Kaymakamın yaşadıklarını *Bir Bulut Kaynıyor (Bu Diyar Baştanbaşa – 4)* adlı hatıra/öykü karışımı kitabının “Karanlıkta Yol Açanlar” adlı

öyküsünde ele alır. Yazar, öyküye: “15 Yılda 37 Kaymakamı alaşağı etmişlerdi. şimdi sıra 38.’deydi” epigrafiyle başlar. Bu öyküde Memet Can adlı genç bir kaymakamın devlete ait arazileri işgal eden ağalarla mücadele ettiği için kış ortasında Van’ın Muradiye ilçesine tayin edilmesi anlatılır. Kendisinden önce 37 kaymakam aynı şekilde ağaların baskısıyla Kadiri ilçesinden gönderilmiştir: “Anadolu’da yüzde doksan tapular böyledir. Adamın bir dönümlük tapusu vardır. Sınırları içinde 100 dönümlük tarlası vardır. Bu tarlalar hazinenindir. Ağalar, beyler göz göre göre devletin malını gasp etmişlerdir.” (*Bu Diyar Baştanbaş* – 4, s. 28)

Kitapta genç kaymakam, devlet arazilerinin ağalar tarafından gasp edilmesini engellediği için tayini çıkarılınca ilçedeki tüm öğretmenler ve memurlar, bu dürüst kaymakamın gönderilmesini protesto eder ve istifa edeceklerini belirtirler. Bu tepkiyi gören yetkililer, Kaymakamın tayinini yaz mevsimine erteler. Emmanuel Levinas etik olanın aşılamayacağından bahsediyordu; çünkü sınır aşıldığında başlayan şiddettir. (Erdem, 2023, s.217-218). Aslında ağaların devlet arazilerini işgal etmesi, Osmanlı’dan beri devam eden ve Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra özellikle Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü’nün girişimleriyle, topraksız çiftçiyi topraklandırma amacına dayanır. Toprak Reformu olarak adlandırılan bu uygulamada Mustafa Kemal Atatürk, toprakların belli derebeyleri ve feodallerin elinde olmasına karşı çıkar. Bir köylü eğer köyde yaşayıp çiftçilikle uğraşıyorsa toprağı da olmalıdır. Fakat nedense devletin köylüye dağıtmak istediği topraklar, bürokratların da etkisiyle yine zengin ağalara bırakılır.

Toprak reformu, toplumun bütün kesimleri arasında sosyal ilişkileri artırmayı, ekonomik hayatı düzenlemeyi, tarımsal üretimi destekleyerek tarımla geçimini temin eden vatandaşların ekonomik şartlarını iyileştirmeyi amaçlayan bir düzenleme olarak yorumlanabilir. Dünya tarihinde toprak reformu Eski Çağ uygarlıkları olan Çin, Mezopotamya, Yunan ve Roma medeniyetlerine kadar uzanmakla birlikte, çağdaş anlamda Avrupa ve Balkan ülkelerinde bu alandaki gelişmeler I. Dünya Savaşı sonuna kadar gerçekleştirilmiştir (Çevik, 2002, s. 678-679). Osmanlı Devleti’nde ise toprağın mülkiyeti devlete ait iken işletme hakkı tapu resmi denilen peşin bir kira bedeli alındıktan sonra köylüye bırakılır. Ancak tımar sisteminin bozulmasına bağlı olarak bu sistemde bozulmaya başlar. 1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunnamesi ile Osmanlı Devleti’nde toprak sistemi ayrıntılı bir şekilde yepyeni esaslara bağlanır. Bununla özel mülkiyet ve miras hukuku açısından bir geçiş dönemi başlar (Ünal, 1997, s. 117-119’dan akt. Doğru, 2021, ss. 824-839).

Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren gündeme getirilen toprak reformuna yönelik çalışmalar ilk etapta geniş çaplı olarak ele alınmaz. Bu dönemde toprak sahibi olmayan köylüyü toprak sahibi yapmaya yönelik çalışmalar başlatılsa da bazı kesimlerin muhalefeti nedeniyle tam anlamıyla gerçekleştirilmesi mümkün olmaz. I. Dünya Savaşı sonrası yeni kurulan Türk devleti, kuruluşundan itibaren toprak meselesi ile ilgilenmesine rağmen bu konu doğrudan gündeme gelmemiştir. İlk olarak 1923 yılında “Mübadele, İmar ve İskân Kanunu” mecliste kabul edilmiştir. Bu kanunla Mübadele İmar ve İskân Bakanlığına mübadele sonucunda gelen muhacirlerin yerleştirilmesi ve bunlara toprak dağıtılması görevi verilmiştir (*Kanunlar Dergisi*, 1339, ss. 132-133). 1920-1925 yılları arasında bir yandan devam eden savaşlar diğer yandan devletin kuruluşu ve rejimin belirlenmesi sorunları nedeniyle bu konu gündeme ilk kez 1925 yılında Bütçe Kanunu ile gelmiştir. Bu Kanun’un 25. Maddesine göre; “Toprağı ihtiyaç duyan ziraat erbabına, elde mevcut milli arazi, bedeli on sene taksitle alınmak ve her aileye verilecek arazi miktarı ellerindeki topraklarla birlikte en fazla iki yüz dönümü geçmeyecek üzere, değeri bahasına” dağıtılacaktı (Barkan, 1980, s. 454). Ancak alınan bu kararın hayata geçirilmesi ile alakalı olarak somut bir adım atılmamıştır. Bundan sonra 1945 yılına kadar toprakla ilgili düzenlemeler daha çok iskân kanunları çerçevesinde ele alınır. (Doğru, 2021, ss. 824-839).

30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan nüfus mübadelesi ile Türkiye’ye gönderilenlere, 3 Ekim 1923 tarihinde çıkarılan “Mübadele İmar ve İskân Kanunu” gereği bir miktar toprak dağıtımı gerçekleştirilir. Daha sonra TBMM tarafından 2 Haziran. 1929 tarihinde “Şark Manatıkı Dâhilinde Zürraa Tevzi Edilecek Araziye Dair Kanun” çıkarılır. Kanun uyarınca, Doğu illerinden Batı’ya İskân edilen kişilerin topraklarını köylü, aşiret üyeleri veya göçmenlere devretme imkânı tanınır. 1930 yılında “Arazi Tevzi Kararnamesi” çıkarılarak devlete ait hazine arazilerinin bir kısmının dağıtımı planlansa da olumlu sonuç alınmaz. 14 Haziran 1934 tarihinde “İskân Kanunu” kabul edilerek yürürlüğe girer. Buna göre; Doğu’dan Batı illerine zorunlu göçe tabi tutulanlara hükümet tarafından toprak dağıtılması kararı alınır. Toprak dağıtımı konusu belirli aralıklarla gündeme gelmeye devam eder. Atatürk’te toprak dağıtımı konusuyla yakından ilgilenir ve 1937 yılında Meclis’te yapmış olduğu konuşmada; *bir defa ülkede topraksız köylü olmamalıdır. Daha da önemlisi çiftçi ailesinin geçimini temin eden toprağın kati surette bölünmesinin önlenmesi*” (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ciftciyi-topraklandirma-kanunu/> (Erişim Tarihi: 26/05/2024) gerektiğini belirtir.

Atatürk’ün vefatı ve II. Dünya Savaşı’nın başlaması sebebiyle toprak dağıtımı ile ilgili düzenlemeler ileri tarihlere ertelenir. Savaş yıllarında dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, toprak reformunu gündeme getirerek bu konudaki hassasiyetini ortaya koyar. Hükümet, özellikle feodalite, Ağalık sistemi yüzünden toprağı olmayan yarıcı, ortakçı ve marabalar tarafından işletilen büyük arazi mülklerini tasfiye etme isteğini belli etmekteydi. Hükümet üyeleri arasında mevcut sistemin Türkiye tarımının teknik ve ekonomik kalkınmasını büyük ölçüde engellediği görüşü hâkimdi. Ayrıca, tasarının gerekçesinde toprağına sahip olma şartları üzerinde de durulmakta, toprak verilen

çiftçilerin arazilerini sürekli işlemeleri için de gerekli donanımın temininde devlet desteğinin sağlanacağı belirtilmekteydi. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısı 14 Mayıs 1945 tarihinde TBMM'de görüşülmeye başlanmış ve 11 Haziran 1945 tarihinde kabul edilerek 4753 sayılı yasa numarası ile yürürlüğe girer (Çamurcuoğlu, 2009, ss. 161-178; Kayıran& Metintaş, 2018, ss. 647-666).

Yaşar Kemal, *Akçasazın Ağaları (Yusufçuk Yusuf)* (Yaşar Kemal, 2014) romanında feodalitenin bir unsuru olan ağaların politikacılarla işbirliği yaparak devlete ait arazilere el koyduğunu ve bu durumun da türedi zenginler ortaya çıkardığını tapu memurlarının aldığı rüşvetleri anlatır. Romanda türedi zenginlerden Mahir Ağa, Derviş Bey'in otoriterliğini ve gücünü yok etmek için bürokratlarla anlaşarak bataklıkları devletin sağladığı imkânlarla kurutup geniş topraklar elde eder: "Evet, Yüzbaşım, hakkı alınız var," diye kızgın, kırılmış bir sesle konuştu Mahir Bey. "Bakın Yüzbaşım, bu sazlığı Hükümet kurutmaya karar vermişti. Hatta bataklığı kurutmak için makinalar bile göndermişlerdi." (*Akçasazın Ağaları (Yusufçuk Yusuf, s. 219)*).

Romanda ağaların halk üzerindeki nüfuzunun kapitalizmle birlikte devletin resmi otoritelerini ve politik argümanları kullanarak hızla toprak kazanan türedi ağaların edindikleri güçlerle nasıl sarsıldığı işlenir. Ağaların çocukları, babalarından farklı olarak kan davalarını sürdürmek yerine kapitalist sistemin sağladığı imkânlarla güçlerini artırma yoluna giderler. Bu arada ağaların devletin imkânlarıyla yaptığı bataklıkları kurutma ve toprak elde etme işini yoksul köylüler de yapmaya kalkışınca ağalar ve onlara destek veren bürokratlar onlara savaş açarlar. Bu yapıları devlete karşı bir başkaldırı olarak nitelendirirler: "Efendim, tehlike büyük, gerçekten büyük muhterem Yüzbaşım. Köylüler kendi başlarına bir vatani düzeltmeye kalkışıyorlar. Haydi, düzeltmeye diyelim, en hafif tabiriyle (...) Bir kere buna alıştılar mı, yandık canları isteyince aynı gücü bir araya getirip tüm memleketi yıkarlar," dedi Mahir Bey. "Buna hiçbir zaman müsaade edilmemeli Sayın Yüzbaşım. Çünkü bu memlekette köylüler çoğunlukta, biz de Hükümetimiz ve siz azınlıktayız." (*Akçasazın Ağaları (Yusufçuk Yusuf, s. 220)*).

Aynı toplantıda türedi ağaları destekleyen Öğretmen Rüstem Bey de Mahir Bey'in söylediklerini onaylayan beyanlar vererek yüzbaşımın köylülerin bataklıkları kafalarına göre kurutmalarının önüne geçmesini tavsiye eder: "Muallim Rüstem Bey: "Sayın Yüzbaşım," dedi, "bu bataklığı Hükümet kurutacaktır. Kesinlikle kurutma kararı alınmıştır." (*Akçasazın Ağaları -Yusufçuk Yusuf, s. 220)*

Romanda, hükümette bulunanlar sayesinde devletin imkânlarıyla toprak kazanan ağalar ve yandaşları, sıradan halkın kendi imkânlarıyla bataklıkları kurutmasını terörizm ve başkaldırı olarak niteleyip askerlerin halka saldırması konusunda yetkilileri kışkırtırlar. Yazar, valinin savcının ve yeni zenginlerin bir araya geldiği bir toplantıda barış kavramı etrafında sınıfsal uzlaşmazlıkların altını çizer. Böylece toplumun niçin çıkarların bir savaş alanı olduğunu daha belirgin kılmaya çalışır. Yeni ağaların hem geleneksel ağalara hem de devletin gücünü elinde bulunduran kişilere şirin görünmek adına riyakârca davranmalarını aktarırken çağın rengini tam olarak saptayan bir bakış açısı ile olayları irdeler. Mülkiyet esasına dayalı ağalık kurumunun uzlaşmaz mahiyetini çıkara dayalı bencillikle eleştirir. Kapitalist düzenle ortaya çıkan yeni ağalık kurumu ile feodal düzenin sınırlarını genişletir. Yeni ağaların riyakâr tavırlarının asıl sebebi, geleneksel feodal düzeni yaşanan zamana daha katı bir şekilde taşımaktır. Özellikle Derviş Bey'in harmanının yakılmasından sonra köylülerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Derviş Bey tarafından satışı çıkarılan toprakları elde etme arzusu yeni ağaların temel amacıdır. Amaçlarına ulaşmak için insan onuruna aykırı her türlü davranışı yapmaya meyillidirler. Denilebilir ki eski geleneklerin bir kısmı, bu aktörler aracılığıyla yeni düşünceler dünyasına nüfuz etmiştir: "Roman, Derviş Bey'in sürdürmeye çalıştığı geleneğin artık sona erdiğini sembolize eden bir sahne ile kapanır. Akçasaz bataklığının suları yeni açılan kanaldan boşalmaya başlar. Bir dönem geride kalırken, yeni bir dönem açılır. Yeni düzende Derviş Beylerin değil Mahir Kabakçı gibi kapitalistlerin sözü geçecektir" (Öztürk, 2024, s. 57). Eski çerçevenin genişlemiş veya daha iyi düzenlenmiş bir biçimde, modern düşüncenin eski kültürle kaynaşacağı şekli almış olması ya da yeni çerçevelerin kısmen geleneksel unsurlardan hareketle inşa edilmiş olması da pekâlâ mümkündür (Halbwachs, 2018, s. 327).

Yaşar Kemal, insana dair erdemleri yücelten bir toplum mahiyetinin, kişisel çıkarları destekleyen Kapitalizmle birlikte olumsuz bir yola girdiğinin farkındadır. O, toplumsal bilinci, inancın manevi dünyası, düşünce yapısı ve karakterini belirleyen düşmanca çıkarlar arasında bir çekişme alanı olarak kurgular. Yeni ağaların çıkar mücadelesini olağan karşılamaz. İnsan tabiatının giderek bozulduğuna inanır. Toplum bireysel çıkarların savaş alanı olarak tasvir eder. Romanda yeni ağaların hepsi makineleşme ile birlikte yeni mülkiyet ilişkisi üzerine tasarlanan bir toplumda yeni bir sınıfın habercisidir. Toplumda insanlar arası ilişkileri düzenleyen ve onları güvence altına alan tek gerçeklik bireysel çıkarmış gibi davranan bu ağalar, toplumsal hafızada yer etmiş geleneksel ağalık kurumunun imtiyazlarından istifade etmek adına, toplumun geleneksel ağalara uygun gördüğü davranış kalıplarını sergilemeye çaba gösterirler. Mütevazılık, kişilerarası kavgaları barışla sonlandırma, millî kimliğin temsilcisi olma gibi toplumsal hafızada yer etmiş bu davranış kalıpları, onların çıkara endeksli hastalıklı ruh hâllerini gizlemek için bir örtüdür. Yaşar Kemal, yeni ağaların bencilliği kutsayışlarını geleneksel ağalarla ilişkileri çerçevesinde somutlaştırır. Toprak reformundan sonra hem köylünün hem de Derviş Bey ile Mustafa Bey'in elindeki toprakları bürokrasinin gücünün de desteğiyle almak derdinde olan yeni ağalar, Derviş Bey ve Mustafa Bey'i Çukurova'dan sürmek düşüncesindedirler. Onların aralarındaki kan davasını, sürülmeleri için

gerekçe olarak gösterirler. Fakat bunu riyakârca yaparlar. Devletin gücünü temsil eden vali, hâkim, savcı, asker gibi makam sahiplerine Derviş Bey ve Mustafa Bey'i kötülerken, onlarla karşılaştıklarında onlara yakın görünmeye çalışırlar. Toplum tarafından kabullenme anlayışıyla desteklenen bu tutumla öncelikle ağalar arasında barışın sağlanması gerektiği fikrini ileri sürerler. (Yürek, 2023, s. 183).

Nihayetinde romanlarda türedi ağalar, bürokratlar aracılığıyla geleneksel ağaların iktidarına son verip devlete ait arazilere el koyarak kendi iktidarlarını inşa etme yoluna girerler.

2. RÜŞVET VE YOLSUZLUK

Modern hayatta en fazla karşılaşılan bürokratik problemlerden biri de rüşvet ve yolsuzluktur. (Çanaklı, 2011). Kanun ve yönetmelikler; bazen bürokrat ve memurların aldıkları rüşvetler veya kanuna aykırı olarak gerçekleştirdikleri yolsuzluklarla görev ve yetkilerini kötüye kullanarak kişilere hak etmedikleri bazı ayrıcalıkları tanımlarıyla çığnenebilir. Ekonomik maliyetleri yanında yolsuzluk, toplumda eşitsizlik, haksızlık, sosyal ve siyasal kurumlara güvensizlik ve etik değerlerde aşınma gibi toplumsal sorunları arttırmaktadır. Böylece yolsuzluk olgusu toplumsal ve siyasi tutarlılığı sürdürmek için dikkatlice izlenmesi gereken bir durumdur. Aslında yolsuzluk modern bir sosyal olgu değildir. İnsan toplumu var olduğundan beri yolsuzluk da vardır. Ayrıca yolsuzluk kamusal ve siyasi alanla da sınırlı değildir ve çeşitli şekilleri benimseyen (rüşvet, hırsızlık, adam kayırmacılık, güveni kötüye kullanma vb.) herhangi bir insan etkileşiminde de yaygındır (örn. Aile ve toplum ilişkileri ve iş etkileşimi) (Choi & Woo, 2001, s. 185). Yolsuzluk ayrıca uluslararası politik tartışmaların içeriğinde, küresel ölçekte yolsuzlukla mücadele çabalarını gerektiren ciddi sosyal bir problem olarak ortaya çıkmaktadır (Williams & Beare, 1999, s. 115).

Yolsuzluk çok yönlü bir kavramdır ve ekonomik temellerinin yanında sosyal ve politik temellere de sahiptir. Aile, toplum, faiz ve baskı grupları, dini kurumlar, eğitim, politik süreç yolsuzluk ve rüşvetin önemli belirleyicileri olarak ele alınmaktadır. Yolsuzluk ve rüşvetin büyük bir bölümünü etkileyen faktörler, her biri bir diğeriyle ilgili olmasına rağmen ekonomik, yasal, sistemik ve kültürel faktörler olmak üzere dört ana başlıkta toplanmaktadır. (Taşar, Mehet Okan (2017, s. 152)

Kapitalizm sonrası özellikle Ortadoğu ülkelerinde sistem, parası olanı destekler: “Tüm toplumlarda yazılı olmayan kurallar vardır ve topluluğa dâhil olmak için yazılı olmayan kuralları bilmemiz gerekir. İşte bu rüşvet günlük hayatta ideolojinin bize sunduğu gibi bir şeydir. Sistem’in dönmesi için gerekli olan durumdur. Bu konuya günümüz kapitalizminden yola çıkarsak, bir yandan paranın dönmesi için yerine getirilmesi gereken şeyler var ve bu durum kar etmeye yani kazanca teşvik ediyor. Kapitalizm, insanlara görevler yüklerken aynı şekilde para döngüsünde bizim insanların sayesinde etkileşime geçiriyor. Zaman ve mekân her ne kadar değişkenlik gösterse de kapital’in bizden tek bir talebi var. Sermaye akışına destek ver ve bize kendimizi çoğaltmamızı sağla.” (Žižek, 2005, ss. 19-20).

Yaşar Kemal, romanlarında zaman zaman rüşvet alan karakterlerden bahseder. Devlet dairelerinde işinizin sorunsuz halledilmesi ona göre ancak rüşvet vermeniz sayesinde mümkündür. Yazar, (*Akçasazın Ağaları, Yusufçuk Yusuf*)’nda Süleyman Sami adlı karakter üzerinden savcıların rüşvet almasını şöyle eleştirir: “Hükümetimiz ve hem de saygıdeğer kıymetli Yüzbaşımız ve hem de Savcımız... Savcıyı söylemem, hiç kimseye söylemem, o rüşvetçi deyyusu,” dedi Süleyman Sami. "Her bir boku yerim de onu, ne için olursa, hiç kimsenin gözünde yüceltemem. "Olur," dedi telaşla Mahir, "olur." (*Akçasazın Ağaları- I, Yusufçuk Yusuf*), s. 241)

Yine aynı romanda Derviş Bey’in Ankara’ya telgraf çekerek bürokratları ve Yüzbaşı’yı şikâyet ettiği hükümeti rüşvet almakla suçladığı anlatılır: “Derviş Bey demiş ki, tel çekmiş ki Ankara’ya, behey Hükümet, demiş, ben olmasam, sen Hükümet olabilir miydin? Şimdi Komutanın gelmiş de benim çiftliğimde ev koymamış, hepsinin kapısını kırmış. Bir kapı kırmak, bir kan etmektен beterdir. Ben senden kapılarının kanını, şu kapı kıran Komutanın da derdest edilerekten Ankara’ya celbini, şimdi, bugün isterim. Yoksa demiş, partin de, sen de yanarsın. Arkadaş, demiş Hükümete, sen rüşvetçisin, adamların kan içici, demiş. Zinhar kapıyı kırmayasın. Kapı kıranın kapısını kırarlar. Ya bu Komutanın büyük cezasını vereceksin, ya da kapını kıracaklar... ” (*Akçasazın Ağaları, Yusufçuk Yusuf*, s. 527)

Akçasazın Ağaları adlı roman serisinde yazar, politikacılarla arası iyi olan bazı ağaların memurları sürmek için savcılara rüşvet verdiğinden bahseder: “Derebeyi olarak niteledikleri Derviş Bey gibi tipler, tek pati dönemiyle ya da İsmet Paşa’yla bir görülmektedir. Kasaba savcısına bazı tipleri sürmeleri için rüşvet verirler. Gücü yettikleri güçsüzlere, kasabanın ortasında şiddet uygularlar.” (Şeker & Özcan, 2021, s. 1087).

Yaşar Kemal’in yine bir nehir roman türü olarak kurguladığı *Bir Ada Hikâyesi / Fırat Suyu Kan Akar* (Yaşar Kemal, 2008) romanında Mübadele sonrası adaya yerleşme kararı alan ilk Türk, Ruslarla savaşa giderken Sarıkamış’ta donan askerler arasında sağ kalmış biri olan Poyraz Musa’dır. Gerçek adı Abbas olmasına rağmen düşmanlarından dolayı adını değiştirmiştir. Adanın karşısındaki kasabaya gidip buradaki berberle sohbet eden Poyraz Musa, kasabanın bürokrasisi ve dönen yolsuzluklar hakkında berberden bilgi alır: “Bu kaymakam da, mal

müdürü de milyoner oldular. Küp küp altın doldurdular. İstanbul'da yalılar, saraylar aldılar. Nüfus memuruna gelince gariban bir kişi. Onu öldürsen rüşvet yemez. (...) Evet, efendim bunlar Rumlardan kalan bütün evleri, sözüm ona açık artırmayla sattılar. Yok, haşa, kimsecikler ne bir tarlanın, ne bir evin açık artırmayla satıldığını ne gördü, ne de duydu. Hep el altından sattılar. Hazineye üç kuruş yatırdılarsa, keselerine yüz kuruş attılar. Böylelikle Karun kadar zengin oldular. Bu kasabada onların rüşvetçiliğini yedisinden yetmişine kadar herkes bilir.” (*Bir Ada Hikâyesi / Fırat Suyu Kan Akar*, ss. 23-24)

Yazar, romanda mübadillerden arta kalan ev ve toprakların bürokratlar aracılığıyla nasıl birilerine çok ucuz fiyatlara verildiğini eleştirir. Poyraz Musa, kasabada tıraş olduğu berberden hangi yöneticilerin rüşvet aldığını öğrendikten sonra ona göre davranır.

Bir Ada Hikâyesi / Karıncanın Su İçtiği romanında aslında asker kaçağı Hacı Remzi'nin önce para vererek kurguladığı bir sahneyle eline bayraklar tutuşturduğu insanlarla bir savaş kahramanı gibi kasabaya girmesi, sonra politikacıları da arkasına alarak adada çok sayıda köşk ve Kilise'nin tapusunu üzerine geçirmesi Tapu müdürünün ağzından şöyle anlatılır: “Bak, bak arkadaşı, şu bedenime bak, muharebe meydanında ölümlerin arasına düşmüşüm, ölümler üst üste, her yer kan deryası. Ben kendimden geçmişim.” Birden gömleğini üstünden sıyırdı attı. Dudakları, elleri titriyordu. “İşte, onlar benim kanımı içiyor şimdi, kanımı, kanımı. Onlara kanımı, kendi elimle tas tas ben içiriyorum. Akan kanımı, kanımı. Ben fakir fikaranın oturacağı o saray gibi köşkleri HacıRemzi'ye gönül rızasıyla mı sattım sanıyorsun, emir geldi emir. Hem de buyruk o kadar sertti ki kaymakam titredi. "Aaah," çekti, "aaah! Bir de adımız rüşvetçiye çıktı.” (*Bir Ada Hikâyesi / Karıncanın Su İçtiği*, s. 301)

Yukarıda alıntılanan bölümden de anlaşılacağı üzere rüşvet ve yolsuzluğun temelinde bürokrasinin önemli payı vardır. Üst yöneticiler göz yummadıkça sıradan bir memurun rüşvet alması zorlaşır. Osmanlı döneminde de rüşvet ve yolsuzluk karşılaşılan büyük problemlerden biridir. O dönemde de yolsuzluk yapanlar bunu Paşalar aracılığıyla yaparmış. Yine aynı romanda Lozan Konferansı'nda alınan kararlardan sonra Mübadele / Değişim sonrası Yunanlılardan Çorbacı Elia, topraklarını kaybeder. İsmail, Elia'nın rüşvet vererek eski topraklarını alacağını söyleyince Ali Çavuş, Mustafa Kemal Paşa'nın rüşveti yasakladığını belirtir: “Çorbacı Elia yakında yurduna dönecek, çiftliğini Kavlağın burnundan fitil fitil getirecek,” dedi İsmail. "Nasıl gelecek?" dedi Ali Çavuş."Onda teneke teneke altın var," dedi kızarak İsmail. "Dağıtır bir teneke altın, gelir çiftliğine oturur."

"Geçti o devir şimdi. Mustafa Kemal Paşa gözlerini oyar rüşvetçilerin. Ona Mustafa Kemal Paşa demişler." "Sen de biliyorsun Ali Çavuş, Elia Efendi her valiye, her paşaya, her yıl birer at hediye etmez miydi? At armağan etmediği paşa kaldı mı İstanbul'da.” (*Bir Ada Hikâyesi / Karıncanın Su İçtiği*, s. 408)

3. İNSAN HAKLARI VE BÜROKRASI ETKİSİYLE YOKSULLAŞAN HALK

Yaşar Kemal, edebiyatımızda insan haklarını savunan ve yoksullukla mücadele etmeyi yapıtlarının eksenine yerleştiren yazarlarımızın başına gelir. İlk cildi 1955'te yayımlanan ve yazılması 39 yıl süren *İnce Memed* ezen-ezilen çatışmasını, zalime başkaldırıyor anlatır. Yaşar Kemal'e göre *İnce Memed* zorluğa, zulme karşı başkaldırmaya “mecbur adam”ın hikâyesidir. *Teneke*'de de bir başka zulüm ve mücadele hikâyesi vardır. Bu roman Çukurova'da çeltik tarlalarına sahip olan toprak ağalarının zulmettiği köylülerin yanında yer alan genç ve tecrübesiz kaymakamın hikâyesini anlatır. Yazar 1960-1969 yılları arasında yazdığı *Dağın Öte Yüzü Üçlemesi*'nde (*Orta Direk, Yer Demir Gök Bakır, Ölmez Otu*) Çukurova'ya pamuk toplamaya inen köylülerin mücadelesini, doğa ve hayat şartları karşısında zora düşen insanın bu açmazdan nasıl çıkmaya çalıştığını anlatır. (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yasar-kemal-1923-2015> (Erişim Tarihi: 03/06/2024))

Yaşar Kemal, romanlarını genellikle Marksist Eleştiri bağlamında yazan bir yazardır. Marksizm, felsefe olarak dünyadaki insanların eşit şartlarda ve adil bir dünyada yaşamalarını öngörür. Dünyadaki herkesin insan haysiyet ve onuruna yakışır bir yaşam standardına kavuşması Marksizm'in temel amaçları arasında bulunmaktadır. Politik söylemleri zaman zaman dönemin iktidarları tarafından cezalandırılrsa da o doğruyu söylemekten hiç vazgeçmez. Sait Faik'le yaptığı bir sohbet: “Benim kitaplarımı okuyanlar yoksullarla birlik olsunlar, yoksulluk bütün insanlığın utancıdır” (Avşar, 2015, s. 104) diyerek felsefesini açıkça dile getiren Yaşar Kemal'in *Dağın Öte Yüzü* serisinde Anadolu köylüsünün yaşam mücadelesi ele alınır. Yaşar Kemal, bu roman serisinde Anadolu köylüsünün yoksulluğunun etkisiyle nasıl bir düş dünyasına sürüklendiğini, batıl inançlara bulaştığını, kendi içinde kavgalarını ve kendi mitolojik kahramanlarını yaratarak ona değişik misyonlar yüklediğini yer yer deyişler, atasözleri ve deyimleri de kullanarak samimi bir halk diliyle okura anlatır. Bunu yaparken postmodernist yazarların uyguladığı bilinç akışı, psikolojik gerilim, metinlerarasılık gibi teknikleri kullanmayı ihmal etmez: “Yoksulluk, dünya çok zengin olduğu halde, insanlığın yüz karası değil mi? Bir insanın başka bir insanı aşağılaması, bir ülkenin, bir toplumun başka bir toplumu aşağılaması bütün insanlığın aşağılanması değil de nedir? Bunun için benim edebiyatım bir angaje edebiyattır. Bunun için ben bir angaje insanım. İnanmış bir Marksist olmama karşın elimden geldiğince özgür düşünmeğe çalışıyorum. Doğa, insanlar her gün değişiyor, yeni olanaklar yaratıyor. Güneşin her gün yepyeni doğup doğmadığını düşünmeye başladım başlayalı kendimle her gün tartışıyorum.” (Kemal Yaşar, 1994, ss.137-139).

Yaşar Kemal, insan onurunun kutsallığına inanır. Hangi sebeple olursa olsun bir insanın onurunun kırılmaması gerektiğini savunur. Bunun insan haklarına aykırı olduğunu söyler. Yazar, *Bir Ada Hikâyesi Tanyeri Horozları* romanında milletvekili olmuş eski bir generalin önce mübadele sonrası topraklarından sürülen Musa Kazım Efendi'ye ardından ona yardım etmek isteyen Poyraz Musa'ya nasıl hakaret ettiğini şu sözlerle aktarır: “Sen asker değil bir döküntüsün küçük zabıt. Sen asker müsveddesisin. O yakandaki madalya gözüne dizine dursun. Nankör küçük zabıt, o göğsündeki mukaddes madalya harbe girmiş çok paşada bile yok. Ben bu madalyayı fedakârane çalıştırdığımdan dolayı size, emrimde çalışanlara verdirdim.” Kumandan sesini sonuna kadar yükseltti: “Bu madalyayı sana verdirdiğim gibi, aldırmasını da bilirim. Layık olmayanlar, bu madalyayı hak etmeyenler, bu madalyayı taşıyamazlar.” Bağirtisi arttı, “Taşıyamazlar, taşımazlar!” “Defooooo, vatan haini, çııııık dışarıya.” (*Tanyeri Horozları*, s. 43-46)

Yazarın, *Dağın Öte Yüzü* Roman Serisi (*Ortadirek* (Yaşar Kemal, 1991), *Yer Demir Gök Bakır* (Yaşar Kemal, 2015) ve *Ölmez Otu* (Yaşar Kemal, 1983) romanlarında Muhtar Sefer, sırtını iktidar partisine dayamış olmanın rahatlığıyla köyde nüfuzunu kullanan ve halkın sürekli yoksulluk içinde yaşamasına sebep olan köylüyü sömüren biri olarak göze çarpar: “Ben sülaleden Muhtarım. Ben sizin oyunuzla Muhtar olmadım arkadaş! Babamın babası da Muhtardı. Dedesi de. Muhtarlık bize haktan vergi. Şu demokrası çıktı da hükümet sayesinde, sizin gibi akrabası çoklar bize padişah kesildi. Gelir karşımıza sual sorarsınız.” (*Ortadirek*, 1991, s. 252)

Roman serisinde Muhtar Sefer, kendi çıkarlarını her şeyin üstünde tutan, acımasız, köylüyü sömüren biridir. Menfaatine göre hareket eder. Kendi eline birkaç kuruş fazla geçsin diye köylünün sefaletine göz yumar. Sırtını da iktidar partisine dayamış olmanın rahatlığıyla köyde nüfuzunu kullanır. İktidara geçen parti hangisiyse ona yakın görünerek çıkarlarını korumaya çalışacak kadar ikiyüzlü, aşağılık bir insandır. (Katar Bolat, 2006, s. 59).

Ölmez Otu romanında köylüler Muhtar Sefer'le konuşmadığı için iktidar partisinin il başkanı köylüleri ikna etmek amacıyla köye gelir: “Muttalip Bey: “Yahu” dedi, «köylüler, bu fikarayla neden konuşmazsınız? Ermiş mi yasak etti? (...) Sefer yanındaki bekekiye: “Var” git, al getir şu ermişi, dedi. “Anlat ki ona, onu kanun çağırıyor. Muttalip Bey gelmiş. Parti Başkanı.” (*Ölmez Otu*, s. 338)

Romanda Taşbaşıoğlu Ermiş, halktan saygı görünce Muhtar Sefer, Muttalip Bey'le konuşmasında onu karşı Partinin militanı olarak gösterir: “Sefer, Muttalip Bey'in hangi partiden olduğunu, ağzını aramış. Taşbaşıoğlunu karşı partinin en büyük militanı yapmış, çıkmıştı.” (*Ölmez Otu*, s. 340)

Ortadirek romanında Yalak köylüleri, Muhtar Sefer'in kendilerine yaptığı zulümlere karşı çözüm bulmak üzere bir araya gelince Muhtar, onları kanunlara karşı gelmekle suçlar ve şöyle tehdit eder: “Benim aleyhime Öksüz Duran Paşanın evinde büyük bir kongre toplarsınız, aleyhime atar tutarsınız. Hükümetten izinsiz kongre toplamak ne demektir? Sizin gösteri ve yürüyüş kanunundan haberiniz var mı? Hepiniz cünhalı düşer, ipe kadar gidersiniz. Bunu biliyor musunuz?” (*Ortadirek*, s. 280)

Aynı romanda köylünün sırtını Hükümete dayayan Muhtar Sefer'den korkması şöyle anlatılır: “Ama köylü korkuyor. Bir kere gözünü korkutmuş ki köyün. Arkasına gelince hep benimle birlik. Yüzüne gelince hep ondan oluyorlar. Ağızlarını açamıyorlar. Duydun mu dediklerimi Halil Emmi? Arkasını dayamış partiye. Sizi asarım, astırırım, seferberlik ilan ederim deyince inanıyorlar.” (*Ortadirek*, s. 285)

Romanda Muhtar Sefer'in iktidarı önünde tek tehlike Taşbaşıoğlu Memet'tir. Son çare olarak ilçe karakoluna giderek Taşbaşıoğlu'nun köyde kendini evliya ve peygamber olarak ilan ettiğini köylüyü haraca kestiğini söyleyerek onu ihbar eder. Taşbaşı'ı köyden almaya gelen jandarmalara rüşvet vererek kendisinin ihbar ettiğini saklamalarını isteyen Muhtar, bu uğurda anlaşma gereği jandarmadan dayak da yese kimse muhtarın samimiyetine inanmaz. Yaşar Kemal, kitaplarında sürekli çalışmalarına rağmen köylülerin yoksul kalmasına karşılık zenginlerin oldukları yerde paralarını artırmasını eleştirir. Bu da Marksist Eleştiri yöntemiyle paralel düşündüğünün göstergesidir. Marks'a göre, insan yoksulluğu ve kıtlık sorunları, (parayla temsil edilen) toplumsal servetin eşitsiz aktarımı nedeniyle (örneğin gıda gibi) maddi zenginliğin sistematik olarak yanlış, orantısız ve haksız dağılımını yansıtıyordu – öyle ki, “büyümenin sınırları” kapitalizme içseldi (Castree, s. 2021).

Yine bu romanda köylüyü borçlandıran Tüccar Adil Efendi'nin de iktidar ve ordu mensupları tarafından korunduğu açıkça görülür. Romanda bürokratlar, yoksul halktan ziyade zengin insanların tarafını tutmayı tercih eder: “Adil Efendi yirmi candarmaylan köye geldi. Bir de hükümet adamı. Sordular bize borcunuz var mı Adil Efendiye? Var, dedik. Borç inkâr etmek, Allah'ı inkâr etmektir, dedik. Dediler ki, Adil Efendi köyünüzü haciz edecek. Neyiniz var, neyiniz yok götürecektir, dediler. Helal olsun, hakkıdır, dedik. Belki çoğunuzun aklında, Adil Efendi köyde ne varsa aldı. Buğday, arpa, un, bulgur, tavuk, horoz, keçi, inek, eşek, at ne varsa alsı. Bir de bir şey yaptı, Kel Mustafa'nın avradının donunu da aldı. Dedi ki, her şeyi unutursunuz, avratların donunu aldığını unutmazsınız. Ve bundan dolayı da bir daha borcunuzu ödememezlik etmezsiniz.” (Yer Demir Gök Bakır, 2015, ss. 82-83).

Romanda Adil Efendi, köylünün zayıflığı ve boyun eğici özelliği üzerinden egemenliğini sürdüren sivil bir diktadır. Şahsi menfaatini her şeyin üstünde gören Adil Efendi, diğer bir yalıtık sistem olarak beliren askerî gücü de yanına alarak köylüyü kendi boyunduruğu altına almaya çalışır. Bu yetki ona haksız olduğu tüm durumlarda bile kazançlı olma gücünü tanır ki zaten köylünün malını kendi malı gibi kullanır. Hiçbir hakka hukuka sahip olmayan köylünün karşısında da bu “efendilik”i haksızlık ve zorbalıkla elde eder. Zaten bu efendilik de yazar tarafından karaktere “Adil” ismi verilerek ironik bir şekilde eleştirilir. (Şahin & Topdaş, 2016, ss. 472-474).

Romanda köylünün yoksulluğuna karşın Adil Efendi’nin bu kadar zengin olması adaletsizlik olarak anlatılır: “Adil Efendi bir yalıtık borcunu ödeyememenin suçunu ne kadar büyütmüş, bu işi bu hale nasıl getirebilmişti? Demek ki, bu küçük kasabada bu kadar zengin olabilmenin bir sebebi olacaktı!” (s.87)

Romanda adil olmayan bir dünyada zengin Adil Efendi’nin kendisine borcu olan yoksulları nasıl acımasızca soyduğu anlatılır. Hayatları boyunca emek harcadıkları halde sadece yoksulluklarını artıran Anadolu köylüsünün durumunu Yaşar Kemal, yukarıda alıntıladığımız satırlarda çok güzel anlatır. Aslında Smith’e göre Marksizm’in işi, görünüşe meydan okumak ve “doğa meselesinin”, başka ne türde ele alınırsa alınsın gerçekte, herhangi bir toplumun, onun varlığını sürdüren serveti nasıl tanımladığı, yarattığı ve dağıttığı meselesi olduğunu göstermektedir. Bunun normatif çıktısı, doğanın neye engel olduğunu ya da mümkün kıldığını sormak değil, aksine “doğanın” daha demokratik, daha adil ve daha fazla kolektif denetime tabi olarak nasıl üretilebileceğini düşündürmektir (Smith, 2008’den akt. Biro, 2005, ss. 12-47).

4. SONUÇ

Yaşar Kemal, özellikle Çukurova köylüsünün gece gündüz çalışmasına rağmen yoksulluktan kurtulamamasının altında bürokratik yozlaşmanın yattığını savunur: “Yozlaşma, kendiliğe ve kendiliği var eden değerlere karşı duyarsızlaşmadan kaynaklanan bir sorundur. Bireysel ve kültürel değerleri tahrip eden yozlaşma aynı zamanda toplumsal değer ve normların da yok olmasına sebeptir. Ahlâkî ve inanç değerlerini zedeleyen insanlar bu değerlere duyarsızlaşarak yapıla yapıla sıradanlığa eriştikleri yoz ilişkiler kurarlar. Bu yüzden romanlarda yozlaşma, “*kişilik, insanî ilişkiler, toplumsal ve ahlâkî olmak üzere çok boyutlu bir şekilde ele alınır.*” (Şahin, 2016, s. 472).

Yaşar Kemal’in romanlarında ağalar ve muhtarların kendilerine yakın olan bürokratlar aracılığıyla devlet arazilerini işgal ettiği ve topraklarını genişlettiği de anlatılır. Rüşvet ve yolsuzluk yüzünden sıradan halkın hakkı olan bazı imkânların imtiyazlı sınıflara verildiği de romanlarda eleştirilir. *Kimsecik* roman serisinde, Arif Saim Bey, politik gücünü kullanarak ortaklık kaydıyla devlet arazilerini İsmail Ağa’nın üzerine tapularken İsmail Ağa’nın öldürülmesinden sonra tüm arazileri onun karısından geri alır. *Akçasazın Ağaları (Demirciler Çarşısı Cinayeti ve Yusufçuk Yusuf)* romanlarında feodalitenin bir unsuru olan ağaların politikacılarla işbirliği yaparak devlete ait arazilere el koyduğu ve bu durumun da türedi zenginler ortaya çıkardığı, tapu memurlarının rüşvet aldığı anlatılır. *Dağın Öte Yüzü (Ortadirek, Yer Demir Gök Bakır ve Ölmez Otu)* serisinde muhtar Sefer, sırtını iktidar partisine dayamış olmanın rahatlığıyla köyde nüfuzunu kullanır ve halkın sürekli yoksulluk içinde yaşamasına sebep olan köylüyü sömüren biri olarak göze çarpar. *Bir Ada Hikâyesi* adlı roman serisinde ise Yaşar Kemal; milletvekili seçilen bir binbaşının azınlık olan vatandaşlara karşı düşmanca tutumunu, yine bir başka milletvekili Kavlakzade Remzi’nin bürokrasinin etkisiyle Yunan vatandaşlarına ait ev, işyeri ve kiliselere nasıl zarar verdiğini, yaptığı yolsuzlukları ve işlediği zulümleri anlatır.

Sonuç olarak Yaşar Kemal, romanlarında insan haklarını savunan, yoksulluğun insan onuruna yakışmadığını söyleyen bir yazardır. İdeolojik olarak Marksizm’i savunan yazar, romanlarında anlattığı olaylarla ülkemizdeki birçok olumsuzluğun temelinde bürokratik yozlaşmanın yattığını imler. Her ne kadar Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti devletini demokratik, insan hak ve özgürlüklerine saygı, kadın – erkek eşitliğinin olduğu, hiçbir sınıfın üstünlüğüne dayanmayan, halkın can ve mal güvenliğinin garanti altında olduğu, adil, şeffaf ve ekonomik olarak güçlü ilkeler üzerine kurmayı amaçlasa da sonraki dönemlerde iktidarların bu ilkelerden saptığı görülür. İktidarın uzantısı olan bürokratların bu ilkelerden uzaklaşması toplum içinde adaletsizliğe ve ekonomik olarak halkın yoksullaşmasına yol açar. İktidara yakın sınıflar, maddi olarak zenginleşirken sıradan insanlar yoksullaşır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Bitlis Eren Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinatörlüğünde hazırlanan BEBAP 2023. 12 numaralı, “100. Doğum Yılında Anadolu’nun Kültür Hafızası: Yaşar Kemal” adlı proje ile desteklenmiştir. Çalışmamızı maddi olarak destekleyen Bitlis Eren Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü’ne teşekkür ederiz.

THANKS

This study was prepared in the Scientific Research Coordinatorship of Bitlis Eren University, BEBAP 2023. 12, "100. It was supported by the project titled "Cultural Memory of Anatolia in the Year of Birth: Yaşar Kemal". We thank Bitlis Eren University Scientific Research Projects Coordinatorship for financial support of our study.

KAYNAKÇA

- Barkan, Ö. L. (1980). Çiftçi topraklandırma kanunu ve türkiye'de zirai bir reformun ana meseleleri, *Türkiye'de Toprak Meselesi*, Gözlem Yayınları.
- Biro, A. (2005). *Denaturalizing ecological politics*. The University of Toronto Publish Home.
- Castree, N. (1995). The nature of produced nature, *Antipode* 27, 1, 12-47.
- Castree, N. (2021). *Kapitalizm ve politik ekolojinin marksist eleştirisi*. <https://www.polenekoloji.org/kapitalizm-ve-politik-ekolojinin-marksist-elistirisi/>
- Choi, E., Woo, J. (2011). Liberal reform, political corruption, and socio-Economic impacts in Asia and Eastern Europa, *International Journal of Comparative Sociology*, 52(3), 181-196. <https://doi.org/10.1177/0020715211405419>
- Çamurcuoğlu, G. (2009). "Türkiye Cumhuriyeti'nin toprak reformu ve milli burjuvazi yaratma çabası", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XIII(1-2), 161-178.
- Çanaklı, L. A. (2011). *Türk romanında bürokrasi ve memurlar (1872-1950)*. Özgür Yayınları.
- Çevik, Z. (2002). Cumhuriyet Türkiye'sinde toprak reformu ve uygulamaları. *Türkler Ansiklopedisi*, 17. Yeni Türkiye Yayınları.
- Doğan, K. C. (2017). Kamu yönetiminde post-bürokratik değişimin yansımalarının öncülleri: Yeni kamu yönetimi eksenli bir bakış. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 57, 201-220. Doi: [10.16992/ASOS.12995](https://doi.org/10.16992/ASOS.12995)
- Doğru, D. (2021). 1923-1950 yılları arasında toprak reformu girişimleri ve çiftçi topraklandırma kanununa yapılan muhalefet. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(2), 824-839.
- Erdem, A. (2023). Bir anatomi dersi: Deniz küstü, yaşar kemal ile binbir çiçekli bahçede. (Der. Feridun Andaç), Umur Matbaacılık.
- Eryılmaz, B. (2015). *Kamu yönetimi: düşünceler-yapılar-fonksiyonlar-politikalar*. Umurtepe Yayınları.
- Halbwachs, M. (2018). *Kültürel bellek*. (Çev. Zuhâl Karagöz). Pinhan Yayınları.
- Heper, M., & Kim, L. C. vd. (1981). Siyasal rejimler ve kamu bürokrasisi, Türk ve Güney Kore yüksek kademe yöneticileri ile ilgili karşılaştırmalı bir inceleme. (Ahmet Şükrü Esmer'e Armağan Kitabı). Aüsbf Yay. http://www.devrimsizmarksizm.net/sites/default/files/yasar_kemalin_akcasazin_agalari_romani_uzerine_ozgur_ozturk.pdf (Erişim Tarihi: 25.05.2024)
- <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ciftciyi-topraklandirma-kanunu>. (Erişim Tarihi: 26.05.2024)
- <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yasar-kemal-1923-2015/>. (Erişim Tarihi: 26.05.2024)
- Kayran, M., & Metintaş, M. Y. (2018). 1945 Çiftçi Topraklandırma Kanunu ve Uygulanması, *KSBD*, 10(19), 647-666.
- Kemal, Y. (1983). *Ölmez otu (Dağın Öte Yüzü – 3)*. Tekin Yayınevi.
- Kemal, Y. (1991). *Ortadirek (Dağın Öte Yüzü – 1)*. Toros Yayınları.
- Kemal, Y. (1994). *Yaşar Kemal kendini anlatıyor*. Görsel Yayınlar.
- Kemal, Y. (2004). *Bir bulut kaynıyor (Bu Diyar Baştanbaşa – 4)*. Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2008). *Fırat suyu kan akar / Bir Ada Hikâyesi-1*. Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2013). *Kimsecik 1 (Yağmurcuk Kuşu)*. Yapı Kredi Yayınları,
- Kemal, Y. (2014). *Akçasazın ağaları (Yusufoçuk Yusuf)*. Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2015). *Dağın yer demir gök bakır (Dağın Öte Yüzü – 1)*. Yapı Kredi Yayınları.
- Smith, N. (2008). *Afterword to the third edition*, in N. Smith Uneven Development. Georgia Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, V., & Topdaş, F. (2016). Toplumsal gerçekçilik bağlamında Yaşar Kemal'in 'dağın öte yüzü' üçlemesi, *Journal of Turkish Language and Literature*, 2(1), 463-482.
- Şeker, A., & Özcan, E. (2021). Yaşar Kemal'in *Demirciler Çarşısı Cinayeti* ve *Yusufoçuk Yusuf* Romanlarında Hegemonik Erkeklik, *Folklor / Edebiyat*, 108. <https://doi.org/10.22559/folklor.1875>.
- Taşar, M. O. (2017). Yolsuzluk ve rüşvetin kültürel belirleyicileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38.
- Ün, L. (2021). Bürokrasi, kamu personeli ve siyaset arasındaki ilişkiler. *Türk Kamuyönetimi Dergisi*, 2(1), 19-28.
- Williams, J.W., & Beare M. E. (1999). The business of bribery: globalization, economic liberalization, and the "problem" of corruption, crime, *Law & Social Change*, 32, 115-146.
- Yürek, H. (2023). *Yaşar Kemal*. İdeal Kültür Yayıncılık.
- Žižek, S. (2005). *Yamuk bakmak: Popüler kültürden Jacques Lacan'a giriş*, (Çev. Tuncay Birkan). Metis Yayınları.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada ‘‘Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etięi Yönergesi’’ kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuŐtur. Yönergenin ikinci bölümü olan ‘‘Bilimsel Araştırma ve Yayın Etięine Aykırı Eylemler’’ başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirilmemiŐtir.

ARAŐTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araŐtırmaya katkı oranı %100’dür.

ÇATIŐMA BEYANI

AraŐtırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. AraŐtırmada herhangi bir çıkar çatıŐması bulunmamaktadır.